

*Гуменний В. Л.*

*ORCID: 0000-0002-2405-1975*

*кандидат історичних наук,*

*доцент кафедри археології та історії стародавніх цивілізацій*

*Львівський національний університет імені Івана Франка*

*м. Львів, Україна*

**EX ORIENTE AD ROMAM: ОБРАЗИ “ІНШОГО”  
ТА ПЕРЕБУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЦАРСЬКОГО РОДУ  
АРШАКІДІВ У РИМІ НАПРИКІНЦІ І СТ. ДО Н. Е. –  
НА ПОЧАТКУ І СТ. Н. Е.**

**Ключові слова:** Парфія, Аршакиди, імагологія, Римська імперія, пост-елліністичний Схід.

Після укладання мирного договору між римським імператором Августом та парфянським царем Фраатом IV у 20 р. до н. е. і аж до часів римського імператора Нерона, взаємовідносини між двома політичними потугами, які змагалися за свій вплив у близькосхідному та кавказькому регіонах, на деякий час перейшли у фазу відносної відсутності прямої військової конфронтації, а з іншого боку, цей період характеризувався появою нових форм політичної взаємодії між двома державами. Актуальним залишається вивчення механізмів цієї взаємодії, зокрема і на рівні контактів еліт різного рівня та практик, типових для дипломатії держав пост-елліністичного Сходу [3, р. 78–81]. Одним із таких аспектів є перебування представників парфянського царського роду Аршакидів у Римі. Ми спробуємо зосередити свою увагу на формуванні стереотипних образів вихідців зі Сходу, які використовувала римська наративна традиція, описуючи як перебування Аршакидів у Римі, так і їхню діяльність під час повернення на батьківщину.

У 10 році до н. е. діти парфянського царя Фраата були направлені ним до Риму, можливо, на вимогу нової дружини царя – Музи. Римська латиномовна традиція чітко зафіксувала думку про те, що Фраат віддав своїх дітей у заручники римлянам майже виключно через недовіру до своїх співвітчизників [6, П.1; 5, Aug. 21.3; 7, П.94]. Натомість, у грекомовній римській традиції дружина царя – Муза, фігурувала як італійська рабіня грецького походження, яка змусила Фраата відправити законних дітей у Рим, для того щоб відкрити шлях для свого сина Фраатака [8, с. 12]. Вказівка на “східний” розбрат парфян та натяки на “тінеократію”, які загалом характерні для характеристики уявленого римлянами Сходу,

виступають тут ключовими у формуванні у читачів уявлень про логіку і мотиви діянь Аршакідів, пов'язаних із перебуванням їхніх нащадків у Римі. Фраат запросив намісника Сирії Марка Тіція на зустріч і передав йому своїх синів – Сераспадана, Родаспа, Вонона і Фраата [3, р. 190–203; 8, с. 12]. Найімовірніше, попри думки римської традиції, ці події були пов'язані не стільки з діяльністю Музи, скільки з реальною небезпекою для життя дітей Фраата [4, s. 13–25; 8, с. 12].

Під час перебування внука Августа – Гая, та зустрічі, яка пройшла на острові посеред Євфрату, серед домовленостей між парфянами і римлянами фігурували і представники царського роду, які надалі повинні були залишатися в Римі [1, 55.10.20].

Фраат V згодом був вигнаний самими парфянами, і царем стає Ород III, який правив лише з 4-го по 6–7 рік н. е. і загинув внаслідок змови [4, с. 35–36]. Як намагався переконати своїх читачів Тацит, парфяни після цього звернулись до Августа з проханням надати їм нового правителя, нащадка царського роду – Вонона. Август наділив Вонона багатими дарами. Проте самі парфяни, у сприйнятті римських авторів, його прибуття сприйняли більш ніж прохолодно [6 II, 2]. Тацит, описуючи причини невдоволення Вононом, загалом слідує основним тенденціям, притаманним греко-римській літературній традиції, яка характеризує парфян [2, р. 39–41]. Вонон, вихований у римському середовищі, не поводив себе як стереотипний “східний” володар: він, за словами Таціта, зрідка полював чи влаштував кінні забави, на вулицях міст з'являвся на ношах і нехтував бенкетами в тій формі, яка була поширена в Парфії. Не сприймали парфяни і його оточення, яке складалося з греків [6, II.2].

Така характеристика Вонона, використовується для пояснення причин політичного перевороту, який відбувся в 10/11 р. н. е., коли царем парфян став Артабан – правитель Мідії Атропатени, який був пов'язаний із племенами дахів, що відповідало традиційному для античної історіографії “кочовому” нарративу походження та діяльності Аршакідів, який автори екстраполовали на події першої половини I ст. н. е. Вонон згодом спробував повернути владу, проте був змушений утікати у Вірменію, звідки потім його усунули римляни [6, II. 3–4].

Наступний епізод у викладі римських авторів пов'язаний з подіями політичної боротьби, яка розгорнулася між Артабаном та його суперниками, яких часто підтримували римлянами і які часто походили з-поміж представників Аршакідів, які перебували у Римі. У 30-ті рр. н. е. до імператора Тіберія прибуло посольство знатних парфян, які скаржились на Артабана та прохали у римлян допомоги [6, VI. 31] Вони наголошували на тому, що більшість представників роду Аршакідів, які могли становити потенційну загрозу, були або знищені царем, або ще не досягли зрілості, тому послі просили відпустити Фраата, сина царя Фраата IV, який

до цього проживав у Римі, для того, щоб він посідав трон Аршакідів [6, VI. 31].

Прибувши в Сирію, Фраат помер, з огляду на свою “непривичаєність” до життя поза Римом [6, VI. 32]. Тіберій надіслав парфянам іншого представника роду Аршакідів, які перебували у столиці – Тірідата [6, VI. 32]. З римського боку координувати всі заходи мав намісник Сирії – Луцій Вігеллій [6, VI. 32]. Ці події стали початком цілої низки внутрішньополітичних конфліктів усередині царства Аршакідів, які уже були предметом спеціального аналізу [4; 8].

З точки зору Аршакідів, перманентна політична боротьба всередині їхнього царства перетворювала Рим на надійне місце для збереження життя представників династії. Це одночасно надавало римлянам засоби для політичного втручання, коли їм це було вигідно, і вже від часів Тіберія окремі епізоди внутрішньої боротьби були інспіровані напряму римлянами, хоча римська традиція подавала їх як відповідь на прохання парфянської знаті. Прикметно, що й Артабан III після відновлення своєї влади також надіслав у Рим свого сина Дарія.

Таціт залишив таку характеристику цих подій: “У нас з ними (*парфянами* – В. Г.) давня і скріплена договорами дружба, і ми повинні прийти на допомогу своїм союзникам та суперникам у силі, які вклонились перед нами лише на знак поваги. Для цього і віддають вони нам царських дітей заручниками, для того щоб мати можливість, коли володар їхньої батьківщини стане для них нестерпним, звернутись до принцепса й сенаторів та отримати від них більш прийняттого царя, який засвоїв римські звичаї” [Переклад наш, цитується за публікацією у: 8, с. 15].

Аналіз епіграфічного матеріалу, який може бути предметом спеціального дослідження, загалом показує, що представники як царського роду, так і парфянської знаті доволі легко інтегрувались у систему римського життя [3, р. 228–264; 8, с. 14–15].

Таким чином, римські автори I–II ст. н. е., характеризуючи перебування представників царського роду Аршакідів у Римі та їхню подальшу діяльність, продовжували формувати стереотипний образ парфян, загалом характерний для греко- та латиномовної традиції доби ранньої імперії. Особливо яскраво це проявлялося як у характеристиці причин перебування Аршакідів у Римі, так і в описах діяльності окремих представників династії, які поверталися з Риму до Парфії (найпоказовішим стала характеристика Вонона). Попри це, незважаючи на активізацію уваги дослідників до цієї проблематики [3, р. 10–19], вимагає подальшого вивчення порівняння досвіду перебування представників парфянського царського дому у Римі з хронологічно більш ранніми та синхронними прикладами перебування представників династій пост-елліністичних правителів у Римі у якості заручників.

### Література:

1. Dio Cassius. Roman History, Volume VI: Books 51–55. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917. 492 p.
2. Lerouge C. L'image des Parthes dans le monde gréco-romain. Du début du Ier siècle av. J.-C. jusqu'à la fin du Haut-Empire romain. Wiesbaden, 2007. 427 p.
3. Nabel J. The Arsacids of Rome: Royal Hostages and Roman-Parthian Relations in the First Century CE. Cornell, 2017. 311 p.
4. Olbrycht M. J. Imperium Parthicum. Kryzys i odbudowa państwa Arsakidów w pierwszej połowie pierwszego wieku po Chrystusie. Kraków, 2013. 288 p.
5. Suetonius. Lives of the Caesars. Vol. I. Harvard University Press, 1914. 528 p.
6. Tacitus. Cornelii Taciti libri qui supersunt. Tom. I Pars Prima: Ab Excessu Divi Augusti Libri I–VI. Stuttgart und Leipzig, 1992. 481 p.
7. Velleius Paterculus. Compendium of Roman History. Res Gestae Divi Augusti. Harvard University Press, 1924. 464 p.
8. Гуменний В. Л. Внутрішньополітична боротьба в царстві Аршакідів і східна політика Риму (епоха Августа і Тіберія). *Східний світ*. 2016. № 2–3. С. 11–16.